

LOOSE ENDS

*Mapping the roots of youth
marginalization in the
underclass*

ИЗВЕШТАЈ ЗА
ИСТРАЖУВАЊЕ

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

За истражувањето спроведено во
проектот 'Loose Ends'

Erasmus+

ИЗВЕШТАЈ ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

За истражувањето спроведено во проектот 'Loose Ends'

Дознај повеќе:
egyutthato.eu/loose

Овој документ е создаден во рамките на проектот „Loose Ends“ имплементиран од Együttható Egyesület, Nevo Parudimos и RROMA. Проектот е поддржан од програмата Еразмус+ на Европската Унија. Број на проект: 2020-1-HU01-KA205-078586. Поддршката на Европската комисија за производството на оваа публикација не претставува одобрување на содржината, која ги одразува ставовите само на авторите и Комисијата не може да биде одговорна за каква било употреба на информациите содржани во неа.

Автор: м-р Мухамед Ајваз
Издание на: Регионална Ромска Образовна
Младинска Асоцијација - РРОМА
info@rromasn.org
+38931481189

СОДРЖИНА

1. Вовед.....	4
2. Summary.....	5
3. Преглед на законската регулатива.....	7
4. Институционална Поставеност.....	14
5. Методологија.....	15
6. Презентација На Добиени Наоди.....	16
7. Заклучоци.....	23
8. Препораки.....	24
9. Користена Литература.....	26
10. Прилози.....	27

1. Вовед

Областа на лицата со попреченост речиси никогаш не беше во фокусот на јавноста во Република Северна Македонија, ова прашање само индиректно во текот на независноста на државата е отворено. Последните неколку години за ова прашање се говори од аспект на инклузивно образование коешто сепак беше во сенка на коментарите од јавноста поврзани со т.н. револуционерни промени во образовниот систем.

Од аспект на ромската заедница, во минатото, најчести причини за вклученоста на ромските ученици во специјалните училишта било недоволното познавање на македонскиот јазик, но и заради лична одлука на семејствата.

Во рамки на овој извештај ќе биде прикажана правната рамка, институционалната поставеност, фактичката состојба на терен, а главниот фокус ќе биде ставен на прикажувањето на одговорите од интервјуата со лица коишто во минатото биле дел од специјалните училишта коишто со измените на законот за основно образование се трансформираа во ресурсни центри. Исто така спроведени се и интервјуа со родителите на овие ученици, но и со згрижувачките семејства.

Главната цел на овој извештај е да ја прикаже реалната состојба за вклученоста на учениците Роми во специјалните училишта, згрижувачките семејства, вклучувајќи ги описот на нивниот социоекономски статус и услови за живот, патешествие низ образовниот систем, но и степен на оптимизам и животни перспективи.

Покрај прикажувањето на реалната состојба, овој извештај има и за цел да даде препораки до институциите за унапредување на образовниот систем и вклученоста на учениците Роми во редовната настава со поткрепеност од страна на еминентен професор од областа.

2. Summary

The area that covers people with disabilities, especially in the Roma community, is an area that has been little explored in the past. It was discussed through informal discussions between some of the activists and civil society organizations, and occasionally with the institutions. The area that covers people with disabilities, especially in the Roma community, is an area that has been little explored in the past. It was discussed through informal discussions between some of the activists and civil society organizations, and occasionally with the institutions. Especially if analyzed through the prism of the education system, the idea that Roma students were placed in specialized schools was justified or unjustifiably, mainly due to insufficient knowledge of the Macedonian language in which regular classes are taught. Insufficient attention was paid to students who really have special educational needs due to a certain disability.

In 2019, with the adoption of the new law on primary education, the topic of inclusive education is opened, according to which the inclusion of all children in regular classes is envisaged. This at first glance solves all the irregularities that have occurred in the past, ie the transfer of Roma students to specialized schools for personal assessment of teachers or the choice of their parents due to certain privileges that children receive there as a free meal, transportation, but also lower educational expectations from parents. The new law provided for the transformation of special schools into resource centers will support regular schools that will include all children. In addition to the law on primary education, a number of documents have been created and adopted in the direction of inclusive education such as: Concept for primary education, Guide for work of the school inclusive team, Concept for inclusive education and other relevant documents such as the Strategy for Roma 2022-2030 in which in the field of education there is a special section for students with special educational needs which also mentions the transformation of special schools into resource centers. Experts allude that these changes should be gradually implemented, because regular schools are currently not fully prepared for the implementation of the new concept which implies inclusion of all students in regular classes, ie should first provide full accessibility which in addition to physical accessibility implies and adapting the teaching material for all students with all types of disabilities, as well as providing educational assistance.

In the period from September to October 2021, RROMA through the Loose Ends project conducted 25 interviews with parents of children with disabilities, and additionally an interview was conducted with a professor from the Institute of Special Education and Rehabilitation and a request for access to public information was submitted to the Ministry of Education and Science to review the number of Roma in former special schools. The main purpose of this engagement of the organization was to present the real situation of Roma students with special educational needs, to discover the reasons for enrollment in special schools, to describe the socio-economic status of families and to analyze their level of optimism and perception of life prospects. Additional goals were to show the number of Roma in former special schools and to give specific recommendations for improving the situation. From the review of the annual reports of the resource centers it is noticed that in the primary school "Dr. Zlaten Sremec" - Skopje, the primary school with resource center "Maca Ovcharova" - Veles and the primary school "Idnina" there are 39 Roma students (15 girls and 24 boys), with the largest number of students in the Primary school "Idnina" (19 students).

Three general conclusions were drawn from the interviews conducted with the parents of students with special educational needs:

The first conclusion is that most of these students live in sub-standard conditions, small houses with a large number of members (from 4 to 11 people). Their parents are not employed, ie there is mostly one or no employed member(s) in the family and some of the members are informally engaged in collecting secondary raw materials, which is their only income in the family. The second alternative to this is to use a certain type of social protection, such as GMP, third child allowance or old-age pension. This indicates that the social component is extremely important in these cases, and this is confirmed by the expert who points out that really the socio-economic status is one of the reasons why parents decided to send their children to former special schools.

Most of the students successfully completed their education in the former special schools. Reasons why they were part of these schools are the following: personal preference, lack of knowledge of the Macedonian language, a recommendation from a center for social work or a teacher from the regular schools or their problematic behavior.

Parents and students are accused of double discrimination, due to ethnicity and disability. The expectations are huge, ie that the state should work more seriously on the issue related to people with disabilities. Children see their parents as the main life models, and some of them - the teachers. Their main source of information is civil society organizations and religious objects.

After the interviews, the review of relevant documents such as the Law on Primary Education and the adopted concepts, the following recommendations can be drawn:

Providing free services from a speech therapist, defectologist (special educator) by the state for people with disabilities. As well as providing free early intervention.

Working with the parents of Roma students with special educational needs to increase the expectations of the educational success of their children, by showing successful Roma life models, campaigns and other tools.

Transforming educational assistants into educational assistance due to reducing the labeling of children with special educational needs, ie increasing the coverage of one child to more children (those children who need support).

Greater communication and transfer of information from preschool institutions to primary schools, and from primary schools to secondary schools for students with special educational needs in order to ensure greater readiness of educational institutions that will provide better education for all children.

Professional orientation from grade teaching. Integrating subjects that will enhance the life skills of all children and increase interaction in teaching through group and teamwork.

Providing a large number of free trainings for teachers to work with students with special educational needs.

Providing online instruction for students on long-term hospital treatment and their direct involvement in instruction through online tools instead of just sending learning materials.

Adjusting teaching for students who are beyond average intelligence (above or below).

Training of caregivers of children with disabilities. Greater work on the independence of people with disabilities where possible.

Greater engagement, ie competencies of the local government in the work of foster families and group homes.

Through these and additional recommendations that will arise after the presentation of the report, the situation of people with disabilities, especially Roma students with special educational needs, can be improved. This report can be the basis for much further research that will use a quantitative research method, ie through surveys and public opinion in this area, but also through other tools of the qualitative method such as conducting focus groups and meetings with stakeholders.

3. Преглед на законската регулатива

Во 2019 година беше усвоен новиот закон за основно образование¹ во којшто главниот акцент беше ставен на инклузивното образование. Во продолжение следува преглед на најрелевантните членови од законот коишто се однесуваат на учениците со посебни образовни потреби.

Инклузивно образование

Член 11

(1) Основното образование е институционално, кадровски и содржински организирано на начин кој поддржува инклузија на сите деца во редовното основно образование. (2) Инклузивното образование е процес кој ги зема предвид различните индивидуални потреби за развој на учениците, давајќи еднакви можности за остварување на основните човекови права за развој и квалитетно образование. (3) Инклузивното образование од ставот (2) на овој член, вклучува промени и прилагодувања на наставната содржина, пристапот, структурите и стратегиите, за учениците со попреченост, со заедничка визија и убедување дека државата има обврска да обезбеди образование за сите деца. 5 од 70 (4) Инклузијата на сите деца во редовното основно образование се дефинира со Концепција за инклузивно образование, која ја донесува министерот на предлог на Бирото и истата се објавува на интернет страниците на Министерството за образование и наука (во натамошниот текст: Министерството) и Бирото. (5) Инфраструктурата, индивидуализираната поддршка, наставниот план и програма во основното образование, се разумно прилагодени според индивидуалните потреби на ученикот. (6) Разумно прилагодување од ставот (5) на овој член, претставува изменување и приспособување на условите за воспитание и

---

¹ Закон за основно образование. <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-za-osnovnoto-obrazovanie-05-08-2019.pdf>

образование во одреден случај, што не предизвикува несразмерно или непотребно оптоварување на училиштето, а е со цел обезбедување на уживањето или остварувањето на сите човекови права и слободи на учениците со попреченост на еднаква основа со другите. (7) Пристапност до инфраструктурата и услугите подразбира преземање мерки кои осигуруваат дека учениците со попреченост имаат пристап, на еднаква основа со другите, до физичкото опкружување, транспортот, информациите и комуникацијата, вклучувајќи информатички и комуникациски технологии и системи во основното училиште.

Согласно претходно укажаното, возаконот за основно образование јасно се укажува на прилагодување на образовниот процес кон индивидуалните потреби на учениците, со особен осврт на учениците со посебни образовни потреби се со цел да се овозможи еднаков пристап за сите ученици. За практично да функционира горенаведеното во законот е предвидено и формирање на инклузивни тимови.

Инклузивни тимови²

Член 16

Во основното училиште директорот формира училишен инклузивен тим, кој се грижи за инклузивните политики и практики на ниво на целото училиште и инклузивен тим за ученик којшто работи по индивидуален образовен план (во натамошниот текст: ИОП) или по модифицирана наставна програма од членот 30 од овој закон. (2) Училишниот инклузивен тим е со мандат од три учебни години и е составен од седум члена и тоа: педагогот, односно психологот, односно социјален работник во училиштето, двајца наставници од редот на вработените на училиштето (еден наставник од одделенска настава и еден наставник од предметна настава), двајца родители односно старатели, специјален едукатор и рехабилитатор и директорот на училиштето. Училишниот инклузивен тим ги осмислува и спроведува активностите на ниво на целото училиште и води грижа тие да бидат усогласени и применувани во воспитно-образовната работа. (3) Инклузивниот тим за ученикот е за период до завршување на основното образование на ученикот и е составен од: наставниците на ученикот, родителот односно старателот, педагогот, односно психологот, односно социјален работник во училиштето, специјалниот едукатор и рехабилитатор. Инклузивниот тим за ученикот во фокусот на својата работа ги имаат конкретните ученици и изготвување и реализирање на нивните индивидуални образовни планови. (4) Во работата на инклузивниот тим за ученикот, по потреба, може да се повикаат да учествуваат и ученикот, други наставници и стручни соработници или кое било друго лице од доверба на ученикот. 8 8 од 70 (5) Доколку училиштето нема вработено стручен соработник од одреден профил, за членови на инклузивниот тим од ставовите (2) и (3) на овој член, се определуваат лица од центрите за поддршка на учењето на учениците со попреченост и/или училиштата со ресурсен центар. (6) Инклузивниот тим за ученикот подготвува ИОП и модифицирана наставна програма за ученикот со попреченост согласно со неговите индивидуални потенцијали и потреби, во рок од

---

² Ibid.

30 дена од денот на започнување на настава на ученикот во училиштето и ги спроведува мерките за поддршка во учењето согласно со препораките од стручните тела за проценка на дополнителна образовна, здравствена и социјална поддршка на деца и младинци (во натамошниот текст: стручни тела за проценка) во рамки на Националното координативно тело за имплементација на Конвенцијата на Обединети Нации за правата на лицата со попреченост, при Владата на Република Северна Македонија (во натамошниот текст: Владата). При изработката на ИОП и модифицирана наставна програма, инклузивниот тим за ученикот соработува со останатите наставници и стручни соработници вклучени во образовниот процес на ученикот.

Досегашните специјализирани училишта се трансформираа во основни училишта со ресурсни центри, односно се ставаат во функција на редовните училишта.

Основно училиште со ресурсен центар³

Член 17

(1) Училиштето со ресурсен центар ги користи своите материјални и човечки ресурси и дава соодветна стручна поддршка на учениците со попреченост, на наставниот кадар, стручните соработници, родителите односно старателите и инклузивниот тим на други основни училишта. (2) Наставниот кадар од основното училиште со ресурсен центар од ставот (1) на овој член, учествува и во реализација на дел од модифицираната програма за учениците со комплексни потреби за кои е во најдобар интерес да посетуваат дел од наставата во основното училиште со ресурсен центар, а согласно со препораката на стручното тело за проценка, базиран на Меѓународната класификација на функционирањето (во натамошниот текст: МКФ), донесена од Светската здравствена организација. Центри за поддршка на учењето на учениците со попреченост Член 18 (1) Директорот, во основното училиште каде што има посебни паралелки, формира центар за поддршка на учењето за учениците со попреченост (во натамошниот текст: центарот за поддршка). (2) Центарот за поддршка ги користи материјалните и човечките ресурси во училиштето и дава соодветна стручна поддршка на учениците со попреченост, на наставниот кадар, стручните соработници, родителите, односно старателите и инклузивниот тим во другите основни училишта на подрачјето на општината. (3) Наставниот кадар од центарот за поддршка учествува и во реализација на дел од модифицираната програма за учениците со комплексни потреби за кои е во најдобар интерес да посетуваат дел од наставата во центарот за поддршка, а согласно со препораката на стручното тело за проценка, базирана на МКФ. 9 од 70 Видови поддршка за ученици со попреченост Член 19 (1) За поддршка на учењето за учениците со попреченост, основното училиште обезбедува: образовен асистент, личен асистент, соодветна стручна поддршка од центар за поддршка на учењето, инклузивен тим и асистивна технологија по препорака на стручното тело за проценка и во согласност со индивидуалниот образовен план

---

³ Ibid.

или модифицираната програма. (2) Јавниот повик за селекција и избор на образовен/личен асистент, селекцијата и изборот на образовен/личен асистент, како и обуката на образовен/личен асистент, ги спроведува училиште со ресурсен центар. (3) Јавниот повик од ставот (2) на овој член, по претходно добиена писмена согласност од Министерството се објавува во најмалку два дневни весника од кои најмалку во по еден од весниците што се издаваат на македонски јазик и во весниците што се издаваат на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик. (4) Начинот на побарување на образовен/личен асистент, начинот на селекција и избор на образовен/личен асистент, како и програмата за обука на образовен/личен асистент ги утврдува министерот, на предлог на Бирото. (5) Селекцијата и изборот на образовен/личен асистент ја врши петчлена комисија од редот на вработените во училиштето со ресурсен центар, која ја формира директорот на училиштето. (6) Нормативот за образовниот асистент и личниот асистент, описот на компетенциите и работните задачи ги утврдува министерот, на предлог на Бирото. (7) Образовните и личните асистенти се вработуваат на определено време од страна на училиштата со ресурсен центар. Средствата за образовните асистенти и личните асистенти се обезбедуваат од Буџетот на Министерството. (8) Доколку на ниво на општина нема основно училиште со ресурсен центар или со центар за поддршка, поддршка на учењето на учениците со попреченост се обезбедува од најблиското основно училиште со ресурсен центар или од училиште со центар за поддршка од најблиската општина.

Согласно законот, јасно се дефинираат учениците со посебни образовни потреби.

Ученици со посебни образовни потреби⁴

Член 35

Учениците со посебните образовни потреби, во смисла на овој закон се: - ученици со попреченост се оние кои имаат долготрајни физички, ментални, интелектуални или сетилни оштетувања, кои во интеракција со различните општествени бариери може да го попречат нивното целосно и ефективно учество во општеството на еднаква основа со другите, - ученици со нарушување во однесувањето или емоционални проблеми или со специфични тешкотии во учењето и - ученици кои потекнуваат од неповолни социо-економски, културни, и/или јазични депривирани средини.

Законот предвидува и осврт на оценувањето на учениците со попреченост, при што се укажува дека нивното оценување се прилагодува согласно на нивните потреби.

Оценување на учениците со попреченост⁵

Член 139

---

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

(1) Во првиот период, постигнувањата на ученикот кој следи настава според ИОП се оценуваат описно. (2) Во вториот и третиот период, постигнувањата на ученикот кои следат настава според ИОП може да се оценуваат описно и бројчано. (3) Учениците кои следат настава според модифицирана програма, се оценуваат описно во сите периоди на основното образование согласно со индивидуалното постигање на поставените резултати. (4) Начинот на оценување на учениците со попреченост се прилагодува согласно со нивните потреби: писмени тестови на Брајово писмо, зголемен формат, во електронска верзија, аудио формат и слично, употреба на асистивна технологија, подолго време за тестот, помош за читање на прашањата од тестот, надгледувани паузи и флексибилен наставен план, присуство на образовен асистент. (5) Начинот на оценување на учениците со попреченост го пропишува министерот, на предлог на Бирото.

Преглед на релевантни документи коишто го одредуваат инклузивното образование

Концепција за инклузивно образование

Инклузивното образование во рамки на концепцијата е предвидено да се реализира преку три различни нивоа на поддршка во рамки на редовните училишта во соработка со родителите/старателите и тоа:

Ниво I – општа поддршка

Општа поддршка се обезбедува на ниво на училиште, при што покрај наставникот е предвидено да се вклучуваат и стручните работници кои водат евиденција за напредокот на ученикот, притоа главен исход од учењето е да се обезбеди индивидуализација и диференцијација на наставниот процес со примена на соодветни наставни методи и средства⁶.

Ниво II – Интензивирани поддршка

Се обезбедува кога општата поддршка не ги дава очекуваните резултати, а според концепцијата се дава кога училишниот инклузивен тим и стручните тела прават проценка преку опсервација и идентификација на постојните капацитети/функционалности кај детето, како и на подрачајта на кои се јавуваат потешкотии и се прави план за интервенции преку кои сите активности се однапред осмислени⁷.

Ниво III – Посебна поддршка

Доаѓа откако претходните две нивоа не ги покажуваат очекуваните резултати, односно откако е донесена препорака за давање на посебна поддршка по проценката на стручните тела за функционална проценка. Посебната поддршка се разликува од интензивираната по дополнителниот напор и повеќекратните интервенции.

---

⁶ Концепција за образование (2019). Министерство за образование и наука.

⁷ Ibid.

Она што е особено важно за ромската заедница е тоа што во рамки на концепцијата за образование се дефинирани и Образовните медијатори кои се ангажираат по пат на јавен повик на Министерството за образование и наука, а нивната улога е да работат со децата кои потекнуваат од социјално загрозени средини и за оние коишто се надвор од воспитно образовниот систем⁸. Улогата на ангажираните 35 образовни медијатори согласно податоците од Нацрт Стратегијата за Роми 2022-2030⁹ е да информираат за можностите, пристапот до училишта, спроведување на средби за медијација помеѓу родителите и наставниците со посебен осврт на потребите на ранливите групи во делот на образование¹⁰.

Концепција за основно образование

Инклузивноста е споменувана и во рамки на концепцијата за основно образование донесена со решение бр. 08-3980/1 од 3.03.2021¹¹.

Во рамки на овој документ е истакната инклузивноста, при што се води грижа за тоа да се обезбеди запишување и редовно присуство на учениците од ранливите групи коишто се под ризик од предвремено напуштање на училиштата¹². Отстранување на сите наставни содржини коишто поттикнуваат дискриминација кон одредени групи, како и прилагодување на просторот и пристапност до училишните простории и до наставните средства за учениците со посебни образовни потреби¹³.

Водич за работа на училишниот инклузивен тим (УИТ)

Исклучително важен документ за имплементација на инклузивното работење е Водичот за работа на училишниот инклузивен тим (УИТ) во којшто се утврдени протоколите и инструментите за работа на (УИТ), а прикажани се низа на примери на инструменти и модели на документи од 6-те подрачја и тоа¹⁴:

Подрачје 1: Опфат и вклученост на учениците

Подрачје 2: Планирање на воспитно-образовната работа

Подрачје 3: Поддршка на наставата и учењето

Подрачје 4: Поддршка на учениците

Подрачје 5: Партнерски однос со родителите, со локалната и деловната заедница

---

⁸ Ibid.

⁹ Нацрт Стратегија за Роми 2022-2030.

¹⁰ Концепција за образование.

¹¹ <https://mon.gov.mk/stored/document/Koncepcija%20MK.pdf>

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Водич за работа на училишниот инклузивен тим (УИТ). Програма за основно образование.

Подрачје 6: Прибирање информации, анализа и евалуација на инклузивноста

Во секое од подрачјата се подетални дефинирани, а дадени се и практични примери во рамки на документот за полесно имплементирање на инклузивното образование во основните училишта од страна на УИТ.

Годишни програми на петте основни училишта со ресурсни центри

[-Програма на Златен Сремец](#)

[-Програма на Иднина](#)

-Програма на Свети Климент Охридски Ново Село

[-Програма на ОУ „Маца Овчарова“ Велес](#)

Стратегија за Роми 2022 – 2030

Во февруари 2022 година е објавена Стратегијата за Роми 2022 – 2030 година, претходник на овој документ е Декадата на Ромите и Стратегијата за Роми 2014-2020 година.

Новина во новата Стратегија се новите додадени области, односно покрај досегашните: здравство, вработување, домување, образование и култура – додадени се дискриминација и антициганизам, сиромаштија и граѓанска регистрација¹⁵.

Клучни предизвици во областа на сиромаштија: системски и долгорочни мерки за деца на улица, воспоставување на систем за поддршка на лицата бездомници на локално ниво, високи стапки на деца кои не се вклучени во предучилишно и основно образование, разивање на систем за поддршка на стари/изнемоштени лица на локално ниво.

Предизвици во доменот на дискриминација и антициганизам: препознавање на концептот на антициганизам во јавните политики и домашното законодавство, подобрување на институционална и политичка рамка за антициганизам, поддршка на жртвите од дискриминација и пристап до правда, демонтирање и спречување на системска дискриминација кон Ромите.

Во рамки на областа граѓанска регистрација дефинирани се следниве предизвици: Процена на бројот на Роми во ризик од бездржавност, подобрување на институционална и политичка рамка за лица без документи итн.

Специјалните училишта се споменати во делот на областа образование пришто е нагласена трансформацијата на специјалните училишта во ресурсни центри коишто помагаат во целосно вклучување на децата со посебни образовни потреби во редовните училишта.

---

¹⁵ <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/Strategija%20za%20inkluzija%20na%20Romite%202022-2030%2003-02-2022%20finalna%20verzija.pdf>

4. Институционална Поставеност¹⁶

Предучилишни установи – средини во коишто се врши првата идентификација на дел од децата со посебни образовни потреби и се нуди помош за поттикнување на развојот на детето и обезбедување дополнителна поддршка. Ја олеснуваат вертикалната транзиција кон образованието на децата со посебни потреби.

Училишта (основни и средни) – ги препознаваат и вложуваат напори да одговорат на потребите на сите деца и преку прилагодување креираат стимулативна училишна средина за учество и учење на секој ученик.

Образовни асистенти – учествуваат во наставата под супервизија на наставникот, за да се подобри процесот на учење. Работат преку фасилитирање на групна работа и повремено да работат индивидуално со одредени ученици за зајакнување на нивните вештини.

Лични асистенти – се ангажираат како поддршка на учениците со попреченост, во изведување на секојдневните активности. Целта на поддршката е личниот асистент да му овозможи на ученикот со попреченост соодветна индивидуална практична помош при: движење, одржување на лична хигиена, хранење, облекување и комуникација со другите.

Образовни медијатори – се ангажираат за децата кои поттекнуваат од социјални депривирани средини и за оние кои се надвор од образовниот систем. Нивната улога е информирање за можностите и пристапот до училишта, сензибилизација на населението и вработените во училиштата за спецификите на ранливите групи во образование. Преземање на активности за спречување на прерано напуштање на училиштата. Медијаторите се ангажираат по пат на јавен повик преку Министерство за образование и наука.

Основни училишта со ресурсен центар – со развојот на инклузијата, посебните училишта се трансформираат во училишта со ресурсен центар и стануваат национални, односно регионални центри кои ги нудат своите стручни, материјални и просторни ресурси за учениците со попреченост, нивните семејства и воспитно образовниот кадар.

Министерство за образование и наука (МОН) – креира инклузивни политики, обезбедува соодветни ресурси на училиштата (човечки, материјални и финансиски) за спроведување на инклузивното образование, ги следи инклузивните практики и ресурсите со цел дополнителна поддршка на учениците кои имаат потреба. МОН треба да развива стратегија за премин на децата со попреченост од посебните во редовните училишта и да го поддржува процесот на трансформација на посебните училишта во училишта со ресурсни центри.

Биро за развој на образование (БРО) – се залага за унапредување и усовршување на наставата и учењето на учениците со посебни образовни потреби, преку реализација на развојни истражувања од областа на инклузивното образование.

---

¹⁶ Институционалната поставеност е преземена од Концепција за инклузивно образование

Државен испитен центар (ДИЦ) – дефинира и овозможува прилагодување во процесот на надворешни мерења на постигањата на учениците и државните тестирања, со цел задоволување на потребите на учениците со посебни образовни потреби.

Државен просветен инспекторат (ДПИ) – ги следи и оценува инклузивните практики во секое училишта врз основа на јасно дефинирани индикатори.

Министерство за труд и социјална политика (МТСП) – ја следи и унапредува работата на предучилишните установи, дневните центри и другите социјални установи кои нудат поддршка на училиштата преку своите услуги. МТСП преку подрачните центри за социјална работа учествува во детекција на децата со посебни образовни потреби кои се надвор од образование. Обезбедува лиценцирање на сервисни служби кои нудат социјални услуги за лица со попреченост.

Дневни центри – со својата стручност и компетенции нудат поддршка на училиштата, а имаат и можност за креирање на нови услуги на локално ниво. Тие се под надлежност на МТСП.

Стручни тела за функционална проценка – имаат улога да вршат функционална проценка во согласност со Меѓународната класификација на функционирање, попреченост и здравје – МКФ, на децата или младинците кои имаат потреба од дополнителна поддршка да донесат официјална одлука за типот на поддршка, контекстот на учење и даваат препораки ан родителот како да го поддржува детето.

Локална самоуправа – го следи и поддржува процесот на инклузивно образование на локално ниво и ја поддржува меѓуресорската соработка, обезбедува услуги на локално ниво за подобрување на инклузијата на децата со посебни образовни потреби. Одговорна е за подобрување на физичката пристапност на училиштата, но и на сите јавни објекти. Одговорна е за реонизација.

5. Методологија

Во периодот од септември до октомври 2021 година беа спроведени интервјуа за потребите на истражувањето за Состојбите на учениците со посебни образовни потреби. Во истражувањето се користеше интегративен пристап, кој вклучува комбинација на три методи, и тоа:

Деск-истражувањето вклучува анализа на правната рамка со која се регулира основното образование, односно анализа на Законот за основно образование. Анализа на сите релевантни документи, вклучувајќи ги: **Концепција за инклузивно образование, концепција за основно образование, водич за работа на училишниот инклузивен тим (УИТ), годишни програми на петте основни училишта со ресурсни центри, Стратегија за Роми 2022 – 2030.** Дополнително беше и анализирана институционалната поставеност, но и на сите засегнати страни во однос на учениците со посебни образовни потреби.

Квалитативната анализа опфаќа 25 полуструктурирани длабински интервјуа. Интервјуата се спроведоа во 4 различни општини: Чаир, Куманово, Тетово и Штип.

Структурата на прашања се однесуваше на следниве главни точки:

- **Семејна позадина** - социоекономски статус, број на членови, семејни врски, домување и услови за живот, професија и работни услови)

- **Училиште** - степен на образование, искуство од основно училиште, врски со наставник и друг училишен персонал, искуство од специјални училишта, лични искуства како Роми.

- **Процес** – како беше трасирано училишното патешествие, (не)задоволство од сегашноста/иднината, како да се подобри ситуацијата

- **Друго** – животни модели (наставник, член на семејството), врски со други институции (невладини организации, религиозни места, општина и др.), правна регулатива, пожртвуваност и степен на социјален оптимизам.

Дополнително, покрај интервјуата со родителите на учениците со попречености, направено е интервју и со професорка од Институт за специјална едукација и рехабилитација, а клучните заклучоци и препораки од тоа интервју се прикажани во делот **Заклучоци и Препораки.**

6. Презентација На Добиени Наоди

Во однос на барањето за пристап до информации од јавен карактер кое се однесува на бројот на ученици Роми во специјализирани училишта, одговорот е следен:

„Министерството за образование и наука не води податоци по етничка припадност за училиштата“¹⁷.

Сепак и покрај ваквиот одговор, бројот на ученици по етничка припадност може да се види од годишните програми на ресурсните центри (поранешни специјализирани училишта). Во продолжение од извештајот следува приказ на јавно достапните информации за ученици Роми во ресурсните центри или поранешни специјализирани училишта.

---

¹⁷ Прилог 1 и 2. Барање за пристап до јавни информации и одговор од Министерство за образование и наука.

Посебно основно училиште д-р Златен Сремец – Скопје¹⁸

Табела 1. ПОУ д-р Златен Сремец - централно

Пол	Роми	
	Ж	М
I - V	0	0
VI - IX	0	1
I - IX	0	1

Табела 2. Ученици во подрачните паралелки

ОУ Кузман Шапкарев		
Пол	Роми	
	Ж	М
I - V	2	2
VI - IX	0	1
I - IX	2	3

ОУ Страшо Пинџур		
Пол	Роми	
	Ж	М
I - V	0	1
VI - IX	0	3
I - IX	0	4

ОУ Ѓорче Петров		
Пол	Роми	
	Ж	М
I - V	0	0
VI - IX	0	2
I - IX	0	2

¹⁸ Презентираните податоци се преземени од годишната програма на „Др. Златен Сремец“.

Во подрачните училишта ОУ Александар Македонски, ОУ Дитурија и ОУ Наим Фрашери нема ученици Роми.

Табела 3. ОУ со ресурсен центар „Маца Овчарова“ - Велес¹⁹

Пол	Роми	
	Ж	М
I-III	0	2
IV – VI	2	3
VII - IX	0	1
I – IX	2	6

Табела 4. ПОУ „Иднина“

Пол	Роми	
	Ж	М
I-IX	11	8

Од гореприкажаните податоци може да се увиди дека има вкупно 39 ученици Роми во ресурсните центри за коишто има јавно објавени податоци (15 ученички и 24 ученици Роми). Најголем број на ученици Роми од анализираниите ресурсни центри (поранешни специјални училишта) има во ПОУ „Иднина“ (19 ученици). Се отвора прашањето зошто Министерството за образование и наука во одговорот на барањето за пристап до информации од јавен карактер истакна дека не се води евиденција за бројот на ученици по етничка припадност, а од годишните програми на ресурсните центри (поранешни специјализирани училишта) може сепак да се види дека таква статистика постои.

Приказ на добиени наоди од квалитативната анализа

Семејна позадина - социоекономски статус, број на членови, семејни врски, домување и услови за живот, професија и работни услови)

Чаир, Топаана

Структурата на семејствата во коишто живеат учениците Роми, а кои се дел од поранешни Специјализирани училишта се движи од 4 до 11 членови на семејството. Куќите се премногу мали и воглавно станува збор за 1 до 2 различни простории во коишто живее целото семејство. Исто така покривот на куќите не ги исполнуваат стандардите, така што при поројни дождови, може да се случи куќите да бидат поплавени целосно. Дел од интервјуираните немаат ниту пристап до канализациона мрежа, ниту до електрична енергија, а близината помеѓу куќите, дополнително го зголемува ризикот од брзо раширување на потенцијални незгоди како на пример пожар.

¹⁹ Прикажаните податоци се преземени од годишната програма за 2021/22 година на ОУ „Маца Овчарова“ – Велес

Од аспект на финансии, овие семејства се нестабилни, поради тоа што најчесто само еден член се занимава со неформална работа односно собирање на секундарни суровини (железо, пластика и други суровини) и со тоа семејствата опстануваат финансиски. Другата алтернатива за работа во овие семејства е жените приватно да работат како хигиеничарки во други станбени објекти.

Она што посебно се истакнува во Топаана (Чаир) во споредба со останатите општини е што Ромите многу често згрижуваат деца со попречености и тоа од други етнички заедници.

Горенаведениот текст се однесува воглавно на ромски семејства коишто живеат во Топаана во субстандардни услови, а се згрижувачи на деца со попречености. Во рамки на извештајот дополнително во Топаана ќе се стави фокус на згрижувачките семејства. Интервјуата се направени со родителите, меѓутоа сите прашања се однесуваат на децата.

Штип

Бројот на членови на семејствата се движи од 4 до 5 членови при што сите имаат добри релации едни со други. Куќите се мали и имаат 2-3 различни простории. Од 5 интервјуирани, само еден е вработен. Првиот учесник опстанува во семејство од пензијата којашто ја добива неговиот дедо, а сите други членови се невработени. Вториот интервјуиран како единствен приход во семејството ја издвои социјалната (старосна) пензија. Третиот и четвртиот интервјуиран се корисници на Гарантирана минимална помош, детски додаток и старосна пензија, додека пак последниот интервјуиран како единствен прилив во семејството го истакнува додатокот за трето дете.

Тетово

Слична е семејната структура и во Тетово, воглавно има од 6 членови нагоре. Живеат во мали куќи, а опстануваат единствено од искористување на социјални права како ГМП, додаток за туѓа нега и детски додаток. Воглавно родителите на сите 5 интервјуирани се невработени.

Куманово

Сите интервјуирани живеат во суб-стандардни услови, слично како и во другите општини, интервјуираните живеат во мали куќи со 2 до 3 различни простории, а релациите помеѓу членовите во семејството секогаш се проценуваат како добри и блиски.

Од 5 интервјуирани, двајца се вработени, еден интервјуиран има татко којшто е вработен, едно дете нема никаков приход во семејството, односно неговите родители се занимаваат со собирање на секундарен отпад, а последниот интервјуиран не користи никаква помош од јавните институции.

Училиште - степен на образование, искуство од основно училиште, врски со наставник и друг училишен персонал, искуство од специјални училишта, лични искуства како Роми.

Во ***Чаир, Топаана*** дел од интервјуираните завршиле образование во специјално училиште и тоа: „Иднина“ и „Свети Наум“. Неколкумина од интервјуираните посетуваа само една до две години од основното училиште. Искуството на оние коишто го завршиле училиштето е поделено на позитивно

и негативно во однос на стручниот персонал. Неколкумина од интервјуираните посебно истакнаа дека дел од наставниците им беа омилени и генерално беа задоволни од специјалното училиште.

Афродита²⁰: *„Детето учи во специјалното училиште „Иднина“ 4-5 часа дневно. Тој не посетуваше претходно никаква настава, ова му е прв пат во „Иднина“. Си ги сака наставничките, сака да учи, меѓутоа другите деца го навредуваа дека таква му е ногата од страна на. Од страна на другарите бидејќи е инвалид со ногата. Во тоа училиште е слично, некој со Даунов синдром, некој не слуша, некој со говорот е различен, “.*

Исклучително важен аспект е и патешествието на ученикот, односно кој одлучи за да се запише во специјално училиште.

Афродита²¹: *“Ние претходно имавме наод, сакавме во редовно основно училиште ама наставничката не го прифати поради тоа што така шета и слично и дека нема да може да внимава толку на него, ама откако умре мајка ми мораше да преземам сама пошто таа ми помагаше, па отидов на стручно мислење и категоризација. Да, дека има скали па нема да може да се качува, па имав недоразбирања јас таму, се имав скарано со наставничката и педагогот. Повеќе наставничката направи проблем бидејќи не сакаше да го прифати бидејќи е со посебни потреби.*

Во **Штип**, тројца интервјуирани лица завршиле специјално средно училиште во „Искра“ Штип, а двајца завршиле специјално основно училиште „Ванчо Прке“ исто така во Штип. Учениците коишто завршиле основно и средно училиште го проценуваат како добро своето искуство во овие две училишта, а имаат и посебни комплименти за училишните персонали.

Редовните образовни институции ги проценуваат како дискриминаторски и установи коишто ги сегрегираат учениците и тоа е една од главните причини зошто се пренасочија кон специјалните училишта, но според нив исто така завршувањето во специјални училишта ги става во подобра состојба на пазарот на трудот заради поволностите за овие лица. Сепак, генерално интервјуираните укажуваат дека се дискриминирани во сите области од нивното живеење и се корисници на социјална заштита.

На прашањето на интервјуерот: *„Сега, кога сте возрасни луѓе, дали мислите дека е подобро мало дете да биде испратено во специјално училиште?“, од страна на Реџеп²² добиен е следниов одговор:* *„Тоа е добро, да има документ, за утре да оди на работа да си работи“.*

Првиот учесник во специјално училиште беше упатен од Центарот за социјална работа, вториот учесник беше упатен откако во редовното училиште имаше физички конфликт со други ученици и директно беше упатен во специјалното училиште „Ванчо Прке“, во истото училиште заврши и третиот учесник којшто директно беше однесен од неговите родители. Четвртиот и петиот учесник исто така завршиле во „Ванчо Прке“, откако претходно биле ученици во редовни училиштеа, при

²⁰ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

²¹ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

²² Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

што едниот од нив беше префрлен по сопствена волја, а другиот по препорака на редовното училиште. Од сите петмина, само еден смета дека е личност со попреченост, останатите четворица не мислат така.

Ферди²³: Од социјално ме советија следново: Ти не си за друго школо тебе мора директно во основно училиште во Штип (специјална паралелка) таму да се научиш и да си завршеш и директно во (друго специјално училиште) да си продолжиш.

На прашањето на интервјуерот дали сакаше да го посетува специјалното училиште, Ферди²⁴ одговорил „Да“, меѓутоа на прашањето „Дали некогаш сте помислиле дека сте личност со попреченост?“ одговорил „Не“.

Елвир²⁵: „Ја не сакав да одам во тоа школо јас учев во Димитар Влахов и таму имаше еден проблем поради тепачка и поради тоа ме префрлија во тоа училиште“

Заедничко за сите интервјуирани во Тетово е тоа што одбиваат да споделуваат многу информации со интервјуерот. Двајца од нив завршиле образование во основно специјално училиште.

Во Куманово двајца од интервјуираните завршиле образование во Специјално средно училиште, третиот заврши основно училиште, за четвртиот нема информација, но родителот негов нема никакво образование, а последниот интервјуиран заврши основно образование. Учениците кои завршиле образование во Специјално училиште своето искуство исто така го проценуваат како позитивно.

Во однос на тоа како стигнаа до специјално училиште, следнава изјава го потврдува тоа дека непознавањето на македонскиот јазик беше една од причините за испраќање на децата Роми во специјални училишта.

Шевкет²⁶: „Кога мајка ми сакаше да ме запише во основно училиште тие направија интервју со мене и јас како дете не го знаев добро Македонскиот Јазик и одлучија да ме префрлат во специјалното училиште каде што имаше уште неколку деца Роми што исто така учеа таму поради тоа што не го знаеа Македонскиот Јазик. Никогаш не помислив дека сум лице со попреченост“.

На прашањето „Дали некогаш сте помислиле дека сте лице со попреченост?“ одговорот на Шевкет е „Не, никогаш“.

Додека пак на прашањето: „Дали оваа училиште е подобро од традиционалното ? Какво е вашето мислење?“ одговорот е следен:

---

²³ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

²⁴ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

²⁵ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

²⁶ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

Шевкет²⁷: “Да, ова училиште е добро за деца што имаат пречки во развојот но не за деца кои не го знаат Македонскиот Јазик а немаат други пречки во развојот. Сега мислам дека веќе не го прават тоа.”

- Процес – како беше трасирано училишното патешествие, (не)задоволство од сегашноста/иднината, како да се подобри ситуацијата

Постои видливо незадоволство кај интервјуираните од **Чаир, Топаана** во однос на нивните животни патишта, исто така јасно истакнуваат дека не предвидуваат добра иднина за самите себеси. Главниот проблем сметаат дека е дискриминацијата кон нив како ромска заедница од страна на државните институции, а сметаат дека они се жртви на двојна дискриминација заради тоа што се Роми и се со попречености.

Во одговорите сите интервјуирани се едногласни во тоа дека институциите коишто работат со лица со попреченост треба да се зајакнат, да се подигне стандардот и условите за учење, но и општо да се подобри животот на лицата со попреченост во државата. Исто така е нужно да има поголем број на Роми кои работат на оваа област на локално, национално и меѓународно ниво.

Перијан²⁸: „Би го подобрила односот кон нив да не е различен, тие се разбирливи, интелегентни, бистри и паметни деца, само што се обележани. Инаку односот треба да е ист како со сите други деца“.

Сите 5 интервјуирани од **Штип** се незадоволни од нивните сегашни животи, а исто така немаат ниту очекувања дека во иднина нивната ситуација ќе се подобри.

Од спроведените интервјуа беа истакнати следниве клучни поенти: поголем буџет и поддршка од страна на Владата и општините за лицата со попреченост, вработување и намалување на дискриминацијата кон лицата со попреченост во образовните и јавните институции. Исто така имаше и конкретен предлог за Роми ментори за учениците во основно училиште за полесно учење на македонскиот јазик.

Слично е и во **Тетово**, интервјуираните сметаат дека државата треба да преземе сериозни чекори во подобрување на состојбата на лицата со попреченост.

Џемал²⁹: “Да се даде финансиска помош на таквите лица да се обезбедуваат сите неопходни услови за посетување на логопеди, дефектолози и слично, тоа за нас многу кошта.”

- Друго – животни модели (наставник, член на семејството), врски со други институции (невладини организации, религиозни места, општина и др.), правна регулатива, пожртвуваност и степен на социјален оптимизам.

---

²⁷ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

²⁸ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

²⁹ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

Неколкумина од интервјуираните од **Топана, Чаир** истакнаа дека нивните мајки се нивните животни примери во животот, другите ги издвоија нивните наставници како, а дел своите татковци.

Дениса³⁰: „*На мене и на маж ми. Тогаш е најсигурен, кога сме ние дома. Или кога ќе одев таму (во школото), кога ќе ме види, одма почнува да ме бара*”.

Сите од нив изјавиле дека имаат добра поддршка од локалните граѓански организации од кои добиваат актуелни информации кои им се од корист.

Во **Штип** сите учесници ги издвоија наставниците како животни модели во нивните животи. Дополнително истакнаа дека имаат добри релации со граѓанските организации и џамиите. Четворица имаа низок социјален оптимизам, а еден имаше висок социјален оптимизам. Слична е ситуацијата и во Куманово, единствена разлика е што во Куманово сите интервјуирани имаа низок социјален оптимизам.

7. Заклучоци

Од спроведените интервјуа со родителите на учениците коишто биле дел од специјализираните училишта можат да се извлечат следниве заклучоци:

- Од аспект на семејна позадина, семејствата на учениците со попречености се составени најчесто од 4 до 11 членови. Генерално станува збор за семејства со понизок социоекономски статус кои воглавно опстануваат од социјална заштита (гарантирана минимална помош, детски додаток, старосна пензија и друго), а најчесто има само еден или нитуеден вработен член во семејството. Дел од интервјуираните истакнуваат дека токму заради одредени привилегии како бесплатен оброк, превоз и други додатоци процениле дека е подобро да ги запишуваат своите деца во специјални училишта.
- Во однос на училиштето најголем дел од родителите на учениците истакнуваат дека нивните деца успешно го завршиле образовниот процес во специјалните училишта. Кај најголем дел од нив причини за префрлување во специјални училишта биле следниве: лична преференција, непознавање на македонскиот јазик, препорака од центар за социјална работа или од наставникот/чката од редовните училишта и проблематично поведење. Исто така дел од интервјуираните истакнуваат дека поради дискриминацијата во редовните училишта тие ги запишувале своите деца во специјални училишта, но и заради верување дека би имале подобри можности на пазарот на трудот доколку завршат во специјални училишта.
- Во однос на патешествието на децата, дел од родителите обвинуваат и за двојна дискриминација, поради етничката припадност и поради попреченоста. Сите интервјуирани алармираат дека државата треба да преземе посериозни чекори кон подобрување на состојбата на лицата со попречености.

---

³⁰ Заради сочувување на идентитетот, името е фиктивно.

- Најголем дел од учениците како животни модели ги гледаат своите родители, а дел од нив и наставниците. Главниот извор на информации им се верските објекти и локалните граѓански организации.

8. Препораки

- Во последните 5 години, зголемени се додатоците за лицата со попреченост за речиси 10%, меѓутоа тоа само по себе не е доволно доколку лицата треба од тие средства да издвојат за да плаќаат дефектолог, логопед и поради тоа треба сите услуги коишто им се потребни, а се поврзани со нивната попреченост да им бидат овозможени бесплатно. Центрите за рана интервенција наместо да се плаќаат приватно, треба да им бидат ставени во функција на родителите, односно овозможени бесплатно, бидејќи не сите домаќинства можат да си го дозволат тоа.
- Многу социјални загрозувања семејства се одлучувале за тоа да нивните деца учат во специјални училишта заради тоа што таму имаат овозможен бесплатен превоз, оброк и целодневен престој, но и поради ниските очекувања од училиштата кон нив. Потребно е работење и со родителите на тоа дека треба да имаат повисоки очекувања од образовните постигнувања на нивните деца преку кампањи со успешни Роми и покрај социоекономскиот аспект за којшто несомнено државата треба преку други институции да се погрижи да биде на повисоко ниво.
- Трансформирање на образовните асистенти во образовна асистенција поради отстранување на етикетата од децата, а лицето кое пружа образовна асистенција се грижи за повеќе од едно дете, односно на оние деца на коишто ќе им биде потребна таква асистенција.
- Следењето на учениците со посебни потреби треба да започне откако ќе се утврди раната детекција, односно од предучилишно образование, при што сите податоци и информации понатаму треба да се пренесат на основното образование, а потоа и на средно образование и на тој начин ќе се подготват образовните институции за полесен премин од еден во друг образовен степен.
- Со вклучувањето на учениците со попречености во редовната настава треба да се работи и на нивно ангажирање во наставата, односно да се избегне ситуација во којашто ќе има ниски очекувања од нив и нивно повлекување и пасивност за време на наставата.
- Професионалната ориентација треба да започне од одделенска настава, а не во подоцнежните степени.
- Потребно е интегрирање на предметот животни вештини во редовната настава, бидејќи би бил од голема корист за сите ученици, а особено за лицата со попреченост. Предмети од ваков тип би биле интересни за учениците, би вклучувало поголема тимска работа, но и би биле различни од класична фронтална настава во којашто само вербало се пренесува наставниот материјал од страна на наставниците.
- Потребно е да се воспостави подинамичен систем којшто ќе претпочита постојано преписитување на индивидуалниот план за работење со учениците, но и тенденција за намалување и исклучување на образовната асистенција. Бидејќи во случајот на ромската

заедница, оние деца коишто заради недоволното познавање на македонскиот јазик биле префрлени во специјални училишта, откако тие стигнале одредено ниво на познавање на јазикот, сепак се соочиле со ниски очекувања од нив и фиксирано останале во категоријата на ученици со посебни образовни потреби иако во реалноста таа не им беше потребна повеќе.

- Државата да им обезбеди на редовните наставници бесплатни обуки за вештини за работа со ученици со посебни образовни потреби.
- Онлајн наставата е особено важна за учениците коишто се на долго болничко лекување. Во минатото се давале наставни содржини коишто сами учениците биле принудени да ги учат, меѓутоа сега кога државата има искуство со онлајн наставата заради пандемијата предизвикана од КОВИД-19, потребно е да им се обезбедат услови за следење на редовна настава на оние деца коишто заради оправдани здравствени причини не можат физички да ги посетуваат училиштата.
- Образовниот систем во моментот е прилагоден кон учениците со просечна интелигенција, премногу малку е фокусиран на оние коишто се надвор од просекот (над или под).
- Во згрижувачките семејства треба да им се обезбедат на децата ресурси за учење, а згрижувачите треба да се обучуваат, бидејќи дел од оние деца со попречености коишто живеат во згрижувачки семејства не се воопшто вклучени во образовниот систем. Групните домови или згрижувачките семејства треба да бидат привремено живеалиште на овие деца, а државата треба да работи на осамостојување кај оние индивидуалци кај коишто тоа е возможно.
- Локалната власт со поддршка и од централната власт треба да прифати поголеми ингеренции за згрижувачките семејства и групните домови.

9. Користена Литература

Водич за работа на училишниот инклузивен тим (УИТ). Програма за основно образование.

Годишна програма на „Др. Златен Сремец“ – Скопје за 2020/21 година. <http://wmk1-ci.xsoftstatic1.com/Write/07525/Files/%D0%94%D1%80-%D0%97%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BD-%D0%A1%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%86-%D0%93%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%88%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-2021.pdf> (последно проверено 6.6.2022)

Годишна програма на посебно основно училиште „Иднина“ Скопје. <http://wmk1-ci.xsoftstatic1.com/Write/07415/Files/2019-20-%D0%93%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%88%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D0%9F%D0%9E%D0%A3-%D0%98%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%98%D0%B5.pdf> (последно проверено 6.6.2022)

Годишна програма на ОУ со ресурсен центар „Маца Овчарова“

<http://wmk1-ci.xsoftstatic1.com/Write/07580/Files/%D0%93%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A8%D0%9D%D0%90-2021-22-fin.pdf>

Закон за основно образование. <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-za-osnovното-obrazovanie-05-08-2019.pdf>

Концепција за образование (2019). Министерство за образование и наука.

Нацрт Стратегија за Роми 2022-2030.

<https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/Strategija%20za%20inkluzija%20na%20Romite%202022-2030%2003-02-2022%20finalna%20verzija.pdf>

10. Прилози

Прилог 1:

До: Министерство за образование и наука на Република Северна Македонија

Ул. „Св. Кирил и Методиј“ број 54, 1000 Скопје

Република Северна Македонија

Барање

за пристап до информации од јавен карактер

Врз основа на член 4 и член 12 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер ("Службен весник на Република Северна Македонија бр. 13/ 1.2.2006 год.), од имателот ја барам следната информација од јавен карактер:

1. Ве молиме да ни одговорите според етничка припадност (Македонци, Албанци, Турци, Роми, Власи и Срби и други) колку ученици има во петте основни училишта со ресурсен центар 'Златан Сремец' и 'Иднина' од Скопје, Завод за рехабилитација на деца со оштетен слух, говор, глас и други проблеми во развојот 'Кочо Рацин' од Битола, 'Климент Охридски' од Ново Село и ОУРЦ 'Маца Ѓоргиева Овчарова' од Велес" во последните четири учебни години – 2018/19, 2019/20, 2020/21 и 2021/22.
2. Ве молиме да ни одговорите колку од ангажираните образовни асистенти во петте горенаведени основни училишта со ресурсен центар според етничка припадност (Македонци, Албанци, Турци, Роми, Власи и Срби).

Форма во која се бара информацијата:

- а) увид
- б) препис
- в) фотокопија

електронски запис

д) друго _____

(се наведува бараната форма, со заокружување)

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
REPUBLIKA E MACEDONISE SE VERIUT
МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
MINISTRIA E ARSIMIT DHE SHKENCES
СКОПЈЕ - SHKUP

Примено: Примилат:	19-05-2022		
Органи: №, оп:	Број: Numri:	Полит: Shtojce:	Вредност: Vlera:

Прилог 1.1

Начин на доставување на информацијата:

а) по пошта

б) телефон

в) факс

г) е-маил muhamed.ajvaz1996@gmail.com

д) друго

(се наведува бараниот начин, со заокружување)

Барател на информацијата:

Регионална Ромска Образовна Младинска Асоцијација

Кратово 1360 Тошо Куковски бб, Кратово 1360

Емаил: muhamed.ajvaz1996@gmail.com

(Правна поука: Барателот не е должен да ги наведе и образложи причините за барањето, но треба да наведе дека станува збор за барање за слободен пристап до информација од јавен карактер).

Место: Скопје
Датум 18.5.2022

Прилог 2. Одговор од Министерство за образование и наука

Република Северна Македонија
Министерство за образование и наука

Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria e Arsimit dhe Shkencës

Бр. 03 5916/1
Скопје, _____ година
30 -05- 2022

ДО
Регионална Ромска Образовна Младинска Асоцијација
Тошо Куковски бб
1360 Кратово

ПРЕДМЕТ: Одговор на ваше барање

Почитуван,

Во врска со вашето барање за пристап до информации од јавен карактер, а кое се однесува на податоци поделени по етничка припадност, Ве известуваме дека Министерството за образование и наука не води податоци по етничка припадност за училиштата.

Со почит,

Подготвил: Анастасија Трајковска

